

ÚVOD A OBSAH

Od věků byli Chodové strážci západního pomezí českého. Dědiny jejich roztroušeny jsou pasem asi šest mil dlouhým podél hranic při přechodech a důležitých stezkách. V čas nepřátelských vpádů stezky ty hájili, bojujíce ve všech bitvách, které v jejich okresu svedeny byly. Za dob pokojných hájili pomezní hvozdy. Na strážných pochůzkách ozbrojeni byli holi vysokou, kovanou, dole opatřenou ostrým bodcem, nahoře sekerkou a palcátkem. Takovou hůl nazývali čekanem. Průvodci jejich na hlídkách byli velicí a silní psové. Psí hlavu, symbol ostražitosti v erbu na prapuru měli, odtud přezdívka jejich Psohlavci. Když král český jejich končinami se ubíral, vítali jej ve zbrani a pod praporem uctili jej soudkem medu a jako čestná stráž horami jej provázeli. Byli odjakživa lidem svobodným, poddáni jsouce toliko samému králi. V území jejich nesměl se žádný šlechtic zakoupiti. Robot nekonali, lesů, jež chránili, směli volně užívat. Měli vlastní soud práva chodovského. Zasedal každé čtvrté neděle v zámku čili hradu jejich v Domažlicích. Skládal se z rychtáře chodovského, ustanoveného vládou královskou, a z rychtářů vesnic chodských. Tam chovali svůj prapor, pečeť a privilegia, jež jim udělili Jan Lucemburský, Karel IV., Václav IV., Jiří Poděbradský, Vladislav Jagellonský, Ferdinand I., Maxmilián II., Rudolf II. a Matyáš.

Naposledy konali Chodové službu svou roku 1620 za Frydrycha, zimního krále.

V konfiskacích po bitvě bělohorské roku 1621

postoupení byli Chodové zápisem Karla z Lichtenšteina Volfovi Lamingerovi, jemuž o devět let později prodání v úplný dědičný majetek. Chodové hájili své samostatnosti, vedli při skrze své prokurátory, která táhla se přes šedesát let. Časem svítla jim jiskra naděje u vídeňského dvora, než posléze syn Lamingerův Maxmilián při vyhrál. Chodům dodán rozsudek, privilegia jejich že jsou neplatna a jim samým že se pod přísnými tresty ukládá perpetuum silentium! To bylo roku 1668.

Skutečně v Chodsku zavládlo ticho, které nebylo přerušeno ani roku 1680, kdy strhlo se po království povstání selské.

Ale v roku 1695, když Lomikar pátrati dal po privilegiích, ukryvaných po dědinách chodských, zvedli se Chodové ke vzpouře znovu a naposledy.

(Stručný výtah z Jiráskova historického uvedení k románu.)

Dějství první

Je den masopustních ostatků. Na statku oujezského sedláka Jana Sladkého, jemuž po jménu usedlosti Kozina říkají, stavuje se dudák Jiskra Řehůrek a je překvapen, že druha svého, mladého hospodáře, v zádumčivém rozpoložení myslí nachází. Kozina vyjeví příteli svůj trud. Předešlého večera pozdě za tmy vešli do statku dva chodští rychtářové, zamířili na výměnek k matce Kozinově a k uschování ji odevzdali kovovou truhlici s listinami privilegií, které Chodům králové čeští prodlením věků byli udělili. V sednici hospodářově se pozdní hosté

ani nestavili. A to Kozinu těžce došlo. Stopyval rychtáře až k oknu výměnku, tam skrytě sledoval jejich konání a zároveň vyslechl, že k němu důvěry nemají pro jeho nestatečnost, že z lásky k ženě srdce své věci chodské odcizil. Ten rozpor v svědomí mu již dávno hlodá. Zrodil se a vyrostl v chodských tradicích. Otec jeho rychtářství složil, jen aby stýkati se nemusil s nenáviděnou vrchností. Otcův odpor k samozvanému panstvu přešel na syna. Zasněcoval se myšlenkou zápasu o ztracenou volnost, když se však oženil, ochably tužby a zájem veřejnosti obětován byl péči o rodinu. Žena mu srdce vzala, říká o něm matka, která pro to odpadlictví naň nevráží. Tajnou návštěvou hlod výčitky v prsou Kozinových oživil. Dudák pro útěchu vykládá, že na výměnku bezpečněji bude chodský poklad skryt před špehyři panskými než na statku. Zve přítele k účastenství na voračkách, masopustním to průvodě, které letos budou obzvláště slavné, neboť zakončeny mají býti před okny trhanovského zámku pochováním panského karabáče. Kozina nesouhlasí, aby vážná věc mísená byla do masopustní kratochvíle, ale rovněž odmítavě odpovídá ženě, která jej prosí, aby voraček se neúčastnil.

Průvod se přihrne na oujezdskou náves, nežli se však hne dále k Trhanovu, rozlétně se zpráva, že nenáviděný Lomikar přichází s vojskem. Ve vážném tomto okamžiku střetne se Kozina s Příbkem, v jehož rodě dědičnou byla hodnost chodského praporečníka. Jejich náhledy ve příčině znovudobyti samostatnosti jsou protichůdné. Příbek nabádá k násilí, hlásá vzpouru. Kozina hájí cestu zákonnou. Lomikar přitáhne

s eskortou vojenskou, dá pátrati po pergamenech ve staveních. Kozina vída, že truhlice je v nebezpečí, upozorní potají matku, aby dvě nejdůležitější listiny vzala k sobě. Laminger odnáší si hledanou kořist, Kozinu a Příbka pro smělé vystupování odvádějí vojáci v poutech na zámek.

Dějství druhé

Obraz první. Laminger dal předvolati na zámek všechny chodské rychtáře, Kozinu s Příbkem přivésti dal z věznice a přede všemi spaluje v krbu pergameny v truhlici nalezené. Ironicky v náhradu vrací Chodům jejich starobylý prapor. Nežti je procedura skončena, přináší jízdní posel od krajského úřadu plzeňského listinu, v níž vídeňská vláda nařizuje konečné dojednání chodského sporu před appelačním soudem v Praze.

V obraze druhém zobrazen jest odjezd chodských rychtářů, k nimž připojí se Kozina, do Prahy. Kozina odjíždí pod tlakem neblahé předtuchy, jinak však s plnou důvěrou v šťastné porřízení, spoléhaje na dva dekrety, které matka z truhlice zachránila.

Dějství třetí

Obraz první. Na soudu appelačním oznamuje prezident Chodům, že výsady, jichž druhdy požívali, jsou zrušeny, a oni sami že poddanstvím a robotou povinni jsou vrchnosti své, jako kterýkoli selský člověk v Čechách. Ani dva zachráněné dekrety nepomohou. President dá si je

předložiti a káže písaři, aby je zničil. K závěru vstupuje Lomikar, přinášeje zprávu, že vypukla na Chodsku vzpoura.

Soud propouští rychtáře s pohružkou, že svými životy ručí za pořádek a poslušnost ve svých dědinách. Vyzývá je též, aby slib poddanství jménem krajanů svých Lamingerovi učinili, a když se za příkladem Kozinovým zpěčují, pravice, k tomu že mandátu od krajanů svých nemají, dává je soud pod eskortou do domovů jejich doprovítí, Kozinu pak pro buřičství k trestání hrdelnímu soudu.

Obraz druhý. Kozina odsouzen byl plzeňským krajským soudem k smrti provazem a držán je ve vězeňské cele plzeňské radnice. Je z rána před popravou. Kozinovi zjeví se ve snách obraz vzpoury na Chodsku, krvavě vojskem potlačené. Mezi padlými je mrtvola vůdce Příbka. Do žaláře vchází dudák Jiskra, aby se s přítelem rozžehnal. Vypráví, že z rozkazu Lomikarova vypraviti se musili do Plzně k strašnému divadlu popravý zástupcové ze všech dědin chodských, v počtu Lomikarem určeném. Nastává výjev Kozinova loučení s ženou, dětmi a matkou. Posléz vchází Lomikar a vyzývá Kozinu, aby se pokořil. Kozina zamítá a na prahu žaláře (ve skutečnosti na lešení popravním) volá Lomikara do roka do dne před soudnou stolicí Boží.

Obraz třetí, závěrečný. Uplynul rok od popravý. Na zámečku trhanovském shromáždila se lovecká společnost. Je po velkém honu, hoduje se a tančí. Mluví se o robotnicích, kteří se osvědčili toho dne jako statní honci, a Lomikar vychloubá se, jak pyšné Chodováky zkrotil.

*Tělesnou únavu a stísněnost přemáhá vínem, nutí se do veselosti, pojednou však vrávorá, kle-
sá a před sebou zří stín Kozinův, jenž volá jej
na Boží soud. Tradice, jež na Chodsku se za-
chovala, vypráví, že prudká vichřice se strhla,
která okna a dveře zotvírala, když hodovní síni
kráčela bledá postava utraceného Koziny.*